

„DRUHÁ EMANCIPACE“

Židé v českých zemích po roce 1945

Mgr. Táňa Klementová

14.12.2011

Statistika

- 1930 stav 117 551 Židů (76 301 Čechy, 41 250 Morava)
- 1938 stav 121 512 Židů
- 15. 3. 1938 stav 118 310 Židů (14 350 osob B-Juden)
- Vystěhovat se podařilo 26 111 osobám a 81 457 osob bylo deportováno do Terezína nebo přímo na východ.
- Březen 1943 v Protektorátu zůstává 11 267 Židů (5130 B-Juden), červenec 1943 stav 8695 židů
- Na konci války zůstalo na našem území mimo Terezín 2803 Židů, v Terezíně bylo osvobozeno 7117 Židů. Soa přežilo jen 12 % původních českých a moravských Židů
- V září 1946 stav 17 892 Židů
- 1947 stav 19 00 Židů
- 1948 stav 21 000 Židů (z toho 8000 Praha, 9000 ostatní Čechy, 3000 Morava a Slezsko)
- Podíl na počtu obyvatel ČSR: 1930 – 1,2%, po válce 0,5 %, dnes 0,03%

Mezinárodní souvislosti

- československá zahraniční politika pod vlivem sovětské politiky
- neobnovení republiky v předválečných hranicích (anexe Podkarpatské Ukrajiny SSSR, příliv optantů do ČSR)
- podpora vzniku Izraele sice z obou stran, ale z rozdílných důvodů

Vztah SSSR ke vzniku státu Izrael

- záporný postoj k sionismu v meziválečném období
- změna během druhé světové války (sympatie arabských elit k fašismu, materiální podpora SSSR od záp.spojenců)
- naděje na zisk „předsunutý základny socialistického tábora“ na Blízkém východě
- změna postoje koncem roku 1948 – Izrael považován za loutku amerického imperialismu
- nedůvěra k Židům v socialistických zemích – dozor nad projevy žid.života
- přerušování diplomatických styků všech států sovětského bloku se státem Izrael r. 1967, kromě Rumunska

Podpora Izraele ze strany ČSR

- emigrace (do Izraele se vystěhovalo do roku 1950 cca 20 000 osob z ČSR)
- tranzit (akce Brichah – převod skupin Židů do francouzských a italských přístavů, ilegální plavba do Palestiny)
- vojenská pomoc (pro Haganu a regulérní žid.armádu v podobě zbraní, letadel, leteckých pum, výcviku pilotů a parašutistů)
- vznik Židovské Brigády

Domácí vývoj

- diferenciacie navazující na předválečné trendy (P.Brod)– sionisté, aktivisté a asimilanti
- plastičtější rozdělení (B.Soukupová)- předváleční asimilovaní Židé (více skupin dle emigrace a vztahu k náboženství), předváleční sionisté, předváleční věřící Židé,
- prolínání skupin, přecházení

Návraty

- značná deziluze navrátilců - očekávání v podobě zrovnoprávnění, začlenění do společnosti, odčinění křivd, navrácení majetku vlastního i obecního, vymícení antisemitismu nenaplněna
- společnost ovlivněna nacistickou i domácí protižidovskou propagandou, válečným prožitkem x prostředí tolerantní a demokratické první republiky
- postavení Židů zkomplikováno novým přístupem k národnostní otázce a k majetkovým poměrům

Restituce

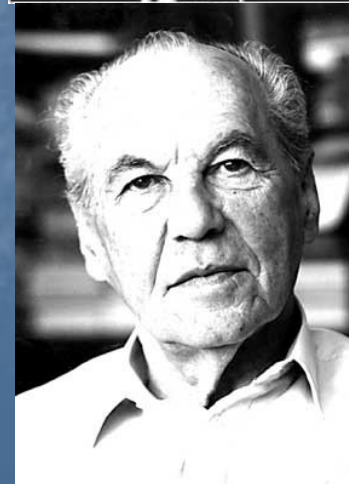
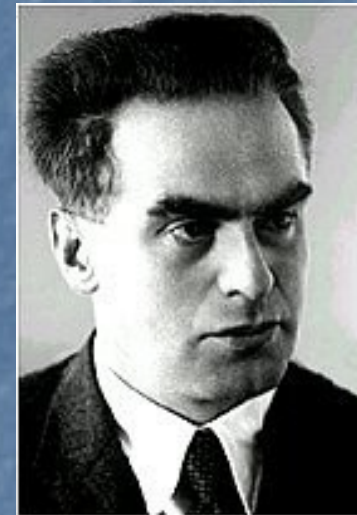
- Právní dokumenty k restituci – dekret č. 5/1945 (dekret o národní správě), dekret č. 12/1945 (zemědělský majetek), dekret č. 108/1945 (o konfiskaci nepřátelského majetku) a restituční zákon z roku 1946 (zákon 128/1946 Sb.).
- právní ošetření tedy bylo X praxe úřadů
- vlastníci židovského původu, kteří se r.1930 přihlásili k německé národnosti měli největší potíže (osoby státně nespolehlivé)– presumpce viny X obtížné dokazování nevin
- vyhrocená situace na Slovensku (pogromy 1945 v Prešově a Topolčanech, 1946 a 1946 v Bratislavě)

- Obrat k lepšímu výnos min.vnitra z 13.9.1946 – prohlášení, že všechny osoby považované okupanty za osoby židovského původu trpěly perzekucí – splňují podmínky k zachování občanství a vynětí majetku z konfiskace. Výnos vymezoval i pojem germanizace (činnost usilující o rozšíření německé kultury ve slovanských zemích) proti jeho zneužití.
- Mimo odmítnutí zachování čs. státního občanství, jenž bylo podmínkou pro zahájení restitučního řízení, přinášela něm.národnost další problémy – označení bílou páskou, německé potravinové lístky, nemožnost získat byt, snížení platu o 20%, nedostávali penzi, protiněmecké naladění společnosti. Někteří dokonce zařazeni do transportů k odsunu do Německa a Rakouska, nařízení o vyřazení těchto lidí přišlo až 10.10.1946.
- Známé aféry o chybném rozhodnutí v restitučním řízení: Beerova tkalcovna ve Varnsdorfu a továrna sester Nettlových ze Zamberka

Židé v řadách KSČ

- značný počet členů a funkcionářů strany židovského původu
- generální tajemník KSČ Rudolf Slánský (1901-1952)
- Otta Fischl předseda hospodářského oddělení ÚV KSČ (1945-48), náměstek min. financí (1949-51)
- 1952 proces s tzv. protistátním spikleneckým centrem
- čistky v podobě vězeňského postihu, vylučování ze strany a přeřazování do výroby od roku 1948

Proces 20.-27. listopadu 1952

- Obžalovány byly následující osoby:
- **Rudolf Slánský** (1901), generální tajemník KSČ (trest smrti)
- **Vladimír Clementis** (1902), ministr zahraničních věcí (trest smrti)
- **Otto Fischl** (1902), náměstek ministra financí (trest smrti)
- **Josef Frank** (1909), zástupce generálního tajemníka KSČ (trest smrti)
- **Ludvík Frejka** (1904), přednosta národohospodářského odboru Kanceláře prezidenta republiky (trest smrti)
- **Bedřich Geminder** (1901), vedoucí mezinárodního oddělení ÚV KSČ (trest smrti)
- **Vavro Hajdů** (1913), náměstek ministra zahraničních věcí (doživotí)
- **Evžen Löbl** (1907), náměstek ministra zahraničního obchodu (doživotí)
- **Artur London** (1915), náměstek ministra zahraničních věcí (doživotí)
- **Rudolf Margolius** (1913), náměstek ministra zahraničního obchodu (trest smrti)
- **Bedřich Reicin** (1911), náměstek ministra národní obrany (trest smrti)
- **André Simone** (1895), redaktor Rudého práva (trest smrti)
- **Otto Šling** (1912), vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Brně (trest smrti)
- **Karel Šváb** (1904), náměstek ministra národní bezpečnosti (trest smrti)
- ze 14 obviněných bylo 11 osob židovského původu, ten byl v obviněních výslovně uváděn. Zásadní zapojení sovětských poradců.

Židovské obce

- 1945 vznik Rady Židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě
- Před rokem 1938 stav 208 ŽNO, během okupace rušeny, zůstala jen pražská (1943 přejmenována na Židovskou radu starších). Její činnost po válce ukončena a na konci května 1945 obnovena pražská ŽNO pod vedením Ing. Arnošta Frischera.
- Celkem obnoveno 53 obcí (34 Čechy a 19 Morava).
- Členská základna – září 1945 měly 8012 členů, 1948 skoro 20 000 členů, 1993 necelých 3000 členů.
- V 50. letech se počet obcí ustálil na devíti, pod obce spadala řada menších synagogálních sborů (ŽOP 5000 členů)
- redukce počtu členů obcí po emigračních vlnách (1948-49, po 1968)
- hlavní úkol – celková rehabilitace židovských obětí nacismu a pomoc navrátilcům, včetně materiálních, sociálních, právních a zdravotních potřeb
- pomoc zahraničních židovských organizací - JOINT

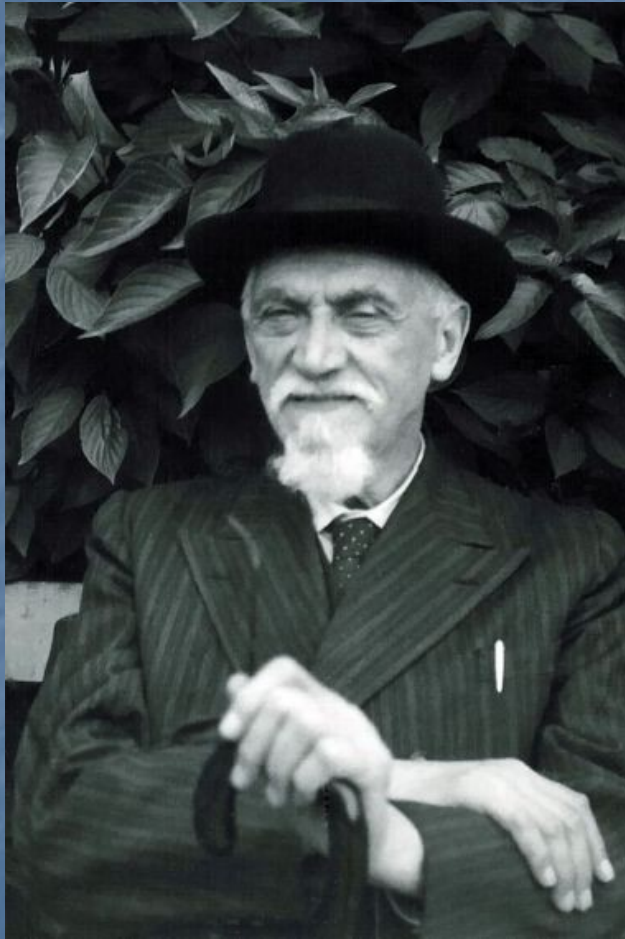
1945-1948

- Projev Jana Masaryka ze 17.9.45 „Slyším tu a tam o antisemitských činech v hranicích naší republiky. Mezi Čechy a Slováky není pro antisemitismus místa. Budu proti němu bouřit a bojovat, dokud budu žít.“
- Vláda v projevech vystupovala na obranu občanských práv žid.menšiny a odsuzovala projevy nesnášenlivosti.
- Při úřadu předsedy vlády zřízen zvláštní referát r.1946, který sledoval zákonodárství a zasahoval, když by některé výnosy vystupovaly v neprospěch židů a rasově perzekvovaných.
- RŽNO jako zástupce českého židovstva intervenovala u ministrů, poslanců i politických stran. Posílala připomínky k chystaným zákonům a nařízením, sledovala praxi soudů a úřadů. Požadavky a stížnosti vznášela v memorandech vládě. Zásahy úspěšné u vyreklamování osob z odsunu, nebo zachování státního občanství optantům ze Zakarpatské Ukrajiny.
- Zhoršení vztahů s vládou po protiprávních rozhodnutích 1947 v restitucích a po vydání zákona o Likvidačním fondu měnovém – stát dostal zkonfiskovatelný restituční majetek, který byl individuálně nerestituovatelný. Zvláštní referát u předsedy vlády byl zrušen 1947.

Po převratu 1948

- obce, stejně jako jiné veřejné instituce, zglajchšaltovány – čistky v aparátu obcí, do vedení členové KSČ
- čestný předseda Rady ŽNO Egon Ervin Kisch
- navenek tvář spolehlivé instituce, podpora opatření strany a vlády, přítomná hesla ve smyslu komunistické propagandy, apod. zajistily materiální podporu ze strany státu, ale neochránily před kontrolou obcí (Státní církevní úřad, zájem StB, posudky, nevařizování žádostí o emigraci,...
- náboženský život umožněn, ale s vědomím, že přitahuje zájem státních orgánů, důsledky v zaměstnání, studiu, apod.
- proměna duchovního ovzduší – redukce členské základny, kontrola režimu, posun k laicizaci, nesnáze praktikujících Židů (lístkový systém, zajištění košer potravin)
- nejčastější aktivity – pohřby, vysoké svátky, Purim, Chanuka, nová slavnost – připomínání památky českých Židů zavražděných z 8. – 9. března 1944 v Osvětimi (tryzna – nejvýznamnější poválečná židovská slavnost), stavění památníků

Náboženská situace

- 50. léta působí v republice 5 rabínů: Gustav Sicher, Eliáš Katz, Bernard Farkaš, Richard Feder a Emil Davidovič.
- problém chybějících duchovních, vysoký věk stávajících
- Richard Feder vrchní rabín od 1961, po jeho smrti r.1970 nebyl v republice 14 let rabín vůbec. Kandidát Ervín Šalamon z Košic emigroval.
- 1984 instalován Daniel Mayer, studoval v Budapešti, zavázal se ke spolupráci s StB

Kultura

- pomínance připomínek šoa
- 1954-59 vznik památníku domácích obětí šoa v Pinkasově synagoze v Praze
- 60. léta uvolnění – kafkovská konference (1963), liblická konference (1966)
- umělecké ztvárnění i kritická reflexe šoa (A. Lustig)
- 1966 plán na oslavy tisíciletého výročí usídlení Židů v českých zemích byl dvakrát posunut z politických důvodů
- „Děti Maiselovky“ – semináře na témata žid.kultury, dějin a náboženství pro druhou generaci po šoa
- po roce 1968 vytěsňování židovské kultura i šoa z většinové paměti
- odmítnutí Charty 77 – protipokrokový, protisocialistický a protimírový pamflet

Normalizace

- minimalizace náboženského života
- slavnosti slaveny komunitně
- oživení antisemitských a protiizraelských postojů – stereotyp podvratného sionismu, židovského kosmopolitismu, obraz židovských intelektuálů, jako strljců Pražského jara
- 1972 tajný program min.vnitra Pavouk – vytvoření kartotéky čs.Židů.
- „antisemitismus bez Židů“ (Paul Lendvai)
- samizdatová literatura Alef (Jiří Daníček) a ročenka Kalendář (Karol Sidon)